

drabbrikan

Nevopan palla marro buttipa dran Frantzwagner kettanepa

Drabbrikan firar ett år

Decemhernumret är vårt ettårs-jubileum. Från att ha haft kontinuerliga mejlutskick tog vi under 2016 beslutet att ta upp utgivningen av Drabbrikan. Läs vårt fyllda nummer!

Resande och DNA

DNA-tester har blivit allt vanligare. Några har tagit sådana, några funderar och andra är motståndare. Frågorna är många. Hur går det till? Vad har hänt? Vad säger de olika testerna? Varför är det ens värt att göra ett test? Vad har testen hittills visat?

Arvid Bergman förklarar och reder ut begrepp och fakta rörande olika sorters DNA-tester.

Läs mer på sidorna 4 - 6

Myter om romer i forskningen

Dennis Avorin är en av många resande som är knutna till oss. Idag bor han och arbetar på Malta, men har tidigare arbetat vid regeringskansliet och har en mastersexamen i interdisciplinär forskning från universitetet i Bologna.

Läs vad Dennis har att säga om forskningen runt minoriteten i Sverige!

Läs mer på sidan 13

Lyckade och mindre lyckade dragspelsaffärer

Alla handelsmän känner väl till att affärer inte alltid går som man tänkt. Läs Sebastian Casings historia om när Calle Jularbo skulle bli dragspels-fabrikör tillsammans med den italienske dragspels-byggaren Orlando Gratti.

Läs mer på sidorna 8 - 9

Carl Jularbo blir dragspelsfabrikant

Även i detta nummer:

Sid 2 - *Nevopan* - Nyheter

Sid 7 - *Vad är romani-språket?* - Artikelserie - av Jon Pettersson

Sid 10 - *Om året som gått*

Sid 14 - *Kulturdag i Helsingborg* - annons

Sid 15 - Om Frantzwagner sällskapet

Nevopan Nyheter

FRANTZWAGNER
SÄLLSKAPET

Året lider mot sitt slut

Vi vill tacka Er alla för
det gångna året och ser fram
emot ett nytt spännande år 2018

Vi önskar Er alla
en riktigt fridfull Jul
och ett Gott Nytt År

Jon Pettersson
Ordförande

Hans Gyllenbäck
Sekreterare

Julhälsning

Veckan innan jul skickade vi ut en julhälsning till alla de som deltagit i vår verksamhet eller som vi haft kontakt med genom denna. Vi valde Carl Larssons välkända - Brita med Julljus. Flickan på teckningen är Carl Larssons dotter som avtecknades för tidskriften Idun 1901. Vi valde denna bild för att vi upplever att den fullständigt strålar av en sådan fridfullhet och julkänsla som vi vill önskar Er alla.

/Styrelsen

Resande på Valhalla i Helsingborg

I början av december påbörjade vi att lägga upp strukturerna för ett nytt forskningsprojekt som vi startar i januari 2018. Med stöd av Region Skåne bedriver vi forskningsprojektet tillsammans med Niklas Bernsand, som är forskare vid Lunds universitet, och med Helsingborgs stadsmuseum. Vi kommer att samla ihop källor och dokumentation för att synliggöra de resandes kulturarv i stadsdelen Valhalla i Helsingborg.

Stadsdelen Valhalla tillkom från sekelskiftet 1800/1900-talet och växte snabbt upp på ett område som täcktes av ljungängar. Valhalla var beläget i Helsingborgs södra delar. I början på 1900-talet var Helsingborg en av landets snabbast växande städer och många människor flyttade dit. Valhalla var en typisk arbetarklass-stadsdel. Det som var unikt för Valhalla var att många resande flyttade dit och stannade där länge. De resande kom från många olika släkter och olika landsändar. Vid någon tidpunkt bestod i stadsdelen uppemot 20 % resande. Bland annat startades Sveriges förmodligen första fotbollslag som uteslutande bestod av resande. Namnet var - Diversehandlarnas FF. Fotbollslaget ska enligt äldre resandes utsago blivit kommit på andra plats i Helsingborgs korpserie någon gång på 50-

eller 60-talet. Serievinnarna var brandkårens fotbollslag. De hade ingen mindre än Rio-Kalle som målvakt. Samme man som var målvakt i landslaget i VM-finalen mot Brasilien 1958.

Privat foto: Delar av Diversehandlarnas FF med släkt och supportrar

Vi kommer att fokusera på dokumentation och intervjuer. Både med resande och icke-resande. Hur de minns stadsdelen och dess invånare? Hur levde man? Vilka arbeten hade man? etc. Idag är stadsdelen borta. Den revs successivt från 60-talet och framåt. De boende på Valhalla tvingades därmed flytta och idag finns endast 3-4 hus kvar. Forskningsprojektet kommer att bedrivas under 2018.

/Styrelsen

Nevopan Nyheter

Traditionella resandevisor i Helsingborg den 21:e januari 2018

Torsdagen den 12:e oktober höll vår egen musikensemble en tillställning och framförde traditionella resandevisor. Visorna framfördes tillsammans med berättelser om bakgrunden till olika visor och vilken roll visorna spelat i resandes och svensk historia. Publiken fick höra om hur resandefamiljer på sina handelsresor varit ett välkommet inslag i den svenska allmogens vardag. Man förde med sig både nyheter och underhållning vid sidan av de handelsvaror och tjänster man också försåg landets gårdar och byar

med. Tillställningen var mycket uppskattad, men tyvärr var dess tidpunkt, inte den mest lämpade. En torsdag kl 18. Vi har förstått att väldigt många av oss är upptagna med arbeten, idrotter, läxor och mycket annat från måndag till fredag. Helsingborgs rådande trafikchaos gjorde också sitt för att hindra en del från att ta sig dit. Nu har vi beslutat att hålla ytterligare ett framträdande på Dunkers kulturhus i Helsingborg. Det blir på söndagen den 21:e januari. Vi startar kl 14.00. Som alltid är tillställningen kostnadsfri och vi bjuder givetvis på kaffe.

/Styrelsen

Utredning om romskt center

Kommissionen mot antiziganism föreslog i sitt betänkande att ett nationellt romskt center skulle inrättas. Regeringen har i år tillsatt en särskild utredning, som leds av Charlotta Wickman och Karin Kvarfordt Nia. I oktober anställdes också Elvis Stan. Utredningen ska vara klar i februari 2018.

Sedan vi första gången hörde talas om idén att inrätta ett romskt center har vi varit öppet kritiska. Utgångsläget var redan från början att centret skulle ha myndighetsform. Det är vår bestämda uppfattning. Vi menar att idén är orimlig. Då främst utifrån aspekten om egenmakt, som är en grundläggande folkrättslig princip.

Det är oroande att knappt någon verkar reflektera över just minoriteten romers egenmakt, som vi menar är satt ur spel. I och med att regeringen tillsatt utredningen och gjort sig till beslutsfattare i frågan. Inser minoriteten själva vad en "romsk myndighet" överhuvudtaget innebär och varför anser man att en sådan bör inrättas? För den som inte känner till statsförvaltningens organisation låter retoriken förvisso bra. Huvudargumenten är långsiktighet och struktur. Det låter väl bra? Att det de facto är regeringen som utser vår myndighetschefer och i regleringsbrev reglerar hur och med vad våra myndigheter ska och kan arbeta med nämns överhuvudtaget inte. Det är i sig ytterst oroande. Liksom att regeringar kommer och går. Politiken är

skiftande och faktum är att olika myndigheter läggs ner och ombildas, år efter år.

Vår ordförande har mött utredarna vid tre tillfällen och vi övriga följer frågan tätt. Hans rapportering är högst oroväckande. Tidigare menade han att det mellan raderna tydligt framgick att det på förhand var bestämt att någon form av "romsk myndighet" ska inrättas. Nu bekräftar utredarna det själva öppet.

Ordföranden deltog vid tre av kommissionen mot antiziganisms anordnade så kallade breda konsultationer. Hans rapportering rörande deltagarantalet ger oss en annan uppfattning rörande bredden på konsultationerna som kraftigt överdrivna. Då med tanke på minoriteten romers uppskattade storlek. Vi uppfattar saken som att det i själva verket var ytterst få personer som deltog. Givetvis registrerades inte deltagarna. Så hur många personer som deltog går inte att undersöka. Man kan fråga sig vad som hände på mötena. Vem fick komma till tals? Var allt noga registrerat från början? Uppfyllde man funktionen som alibi och som tack blev man bjuden på lunch av myndigheten? Besynnerligt är att det resulterat i en utredning där regeringen avgör vårt öde.

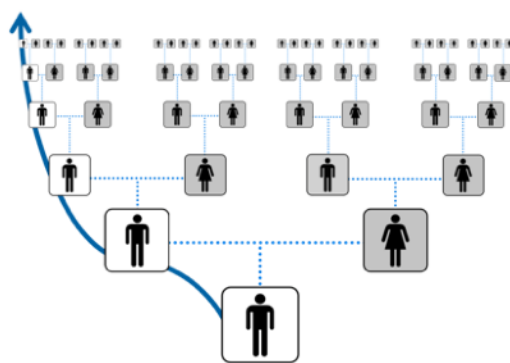
Det märkligaste i sammanhanget är att så många är så tysta. Knappt någon ifrågasätter något. Vi kan inte låta bli att tänka på en saga av H.C Andersen. Den heter - Kejsarens nya kläder....

/Styrelsen

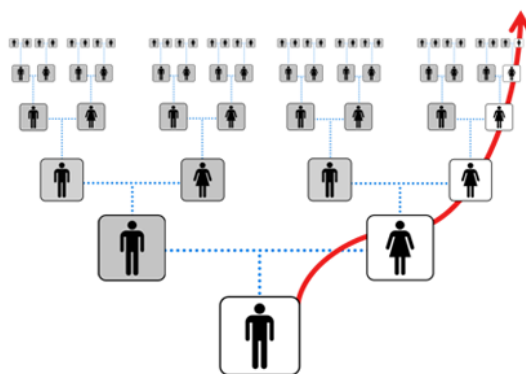
Ursprunget har jämt varit en omtvistad fråga. Egentligen har det varit ett ämne för buroar som haft svårt under efterkrigstiden och även idag, att kunna föreställa sig och skilja mellan olika romska grupper, som det numera heter. Under 1900-talet utpekade rasbiologer "tattare" som en blandras mellan svenskar och "äktä zigenare". Adam Heymowski kartlade i sin avhandling "Swedish travellers and their ancestry" (1969) flera djupa resandesläkter ända bak till 1700-talet. Eftersom att han bara hittade personer med svenska namn, som dessutom visade sig ha både bostäder och yrken, blev hans resonemang att "tattare" inte är "zigenare". Vissa inslag av "zigenare" fanns dock. Vad han jämförde resande eller romanifolket med var den sent invandrade romska kelderashgruppen, som bland annat burit det kända efternamnet Taikon. I Sverige kom kelderasha-romerna att bli måttstocken för vad som var "äktä zigenare". Romanifolk som levt här i århundraden och som var mer "svenska" i förhållande till dem kunde därför inte vara "äktä zigenare". Sådant var det akademiska och rasbiologiska resonemanget runt vilka "tattarna" var. De resande själva har mestadels velat skilja sig från 1900-talets "zigenare". Ungefär på samma sätt som många romer inte vill bli sammankopplade med de romska tiggare som finns i Sverige idag.

De akademiska icke-romska kretsarna i Sverige har egentligen inte hängt med i utvecklingen, trots att det funnits väldigt bra genealogiska utredningar gjorda av skickliga släktforskare de senaste 20-30 åren. Trots att de genealogiska utredningarna haft ett tydligt resultat med "tartare" och "ziguenare" i sina källor från 1600 - 1800 talet, har man fortsatt att trycka på med okunnighet om de resande i Norden. Ett av de senaste programmen som uppvisade en total okunnighet var "Historieätarna" på SVT. Enligt programmets vinkel framkom inget samband med de som kallades tattare och romanifolket, trots att det är väl belagt att ordet tattare var myndigheters historiska ord för just oss resande.

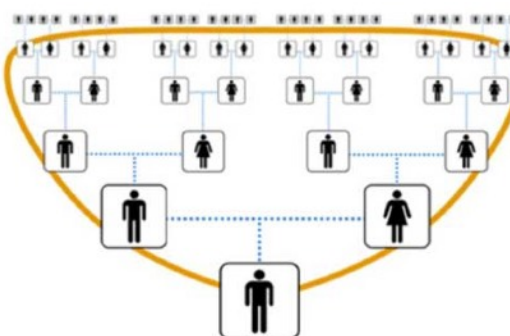
Nu har DNA-test blivit populärare med åren och resultaten bland de resande som tagit sådana tester stödjer de genealogiska utredningarna. Det första följer ens faderslinje (Y-DNA) där man kan utläsa den gen som ärvs från far till son i rakt nedstigande led. Y-test kan endast göras av män eftersom att Y-DNA:t ärvs inte från far till dotter.

Det andra testet följer ens moderslinje (mtDNA) i rakt nedstigande led. Då mtDNA:t ärvs både till söner och döttrar kan det göras av både män och kvinnor, men det är bara kvinnor som för det vidare till sina barn.

Det tredje är ett så kallat autosomalt test som mäter de gener som ärvts ned från båda sidor flera generationer tillbaka.

Det autosomala testresultatet är ytterst intressant då det visar olika delar av härstamning och därför utifrån detta kan man få en bättre uppfattning om

den genetiska spridningen. Till exempel kan man utläsa hur många procent typiska västafrikanska, baltiska eller indiska o.s.v. segment man bär på. Man ska tänka på att våra gener ärvs genom ett slumpmässigt urval och kan därför skapa stora skillnader i hur många procent man bär på efter några generationer. Exempelvis kan två bröder få väldigt stora variationer i vilka gener de ärver från sina föräldrar. För varje generation bryts den ärvda andelen ner ytterligare genom slumpen. Därför är det intressanta att här kunna se vilka möjliga härstamningar man bär på, inte hur många procent av var och en.

Det hela går till som så att man köper ett test på internet. En bra sak är att man kan vara helt anonym. Det enda man behöver är ett betalkort, en adress som testet skickas till och en e-postadress dit svaret skickas. Sitt riktiga namn behöver man inte ens uppge, utan man kan kalla sig vad man vill. Testet kommer via posten inom någon vecka. Man topsar insidan av kinden eller spottar i en behållare, det beror på vilket företag det är. Sedan skickar man tillbaka testet till företaget. De brukar oftast ha sina högkvarter i USA. Efter en till två månader kommer testsvaret. Det blir med tiden fler och fler som testar sig och deras resultat förvaras i databaser där de som har en genetisk koppling eller ett genetiskt släktskap "matchar" varandra.

Jag har testat flera personer med resandehet och haft tillgång till en databas på en sajt som heter

Gedmatch. Flera personer ur olika romska grupper från hela Europa finns med på Gedmatch. Lättast att identifiera dessa personer är att mäta deras procentuella sydasiatiska DNA, men också genom att se deras släktskap med andra kända romer. Enligt resultaten på Gedmatch visar det sig att de europeiska romerna som finns med har starka genetiska kopplingar. Både med varann och med oss resande. Om jag skulle studera en svensk resandesläktning på Gedmatch skulle jag direkt se träffar bland personer från bland annat den finsk-, polsk- och brittisk-romska gruppen. Ja, rentav från många olika romska grupper från olika länder. Bland de romer (resande inkluderat) jag sett på Gedmatch har jag kunnat se skiftande procentenheter av olika segment i deras DNA samt hur de varit fördelade. Man kan utläsa att testpersonernas gener, oavsett vem det är, består av en salig blandning av olika härstamningar. Det beror antagligen på olika faktorer, men faktum är att alla bär på en mix av flera olika segment. Romer är en blandad grupp från början. Det kan man framför allt se i språket men även i generna. Någonstans på vägen från Indien har en redan blandad Indisk grupp mixats med andra folk. Det ser man främst på de framträdande mellanöstern-segmenten som finns i romskt dna men som enligt mina undersökningar saknas i många indier. Precis som grekiskan framträder i romanispråket så framträder en annan stark härstamning i segmenten, efter utvandringen från Indien/Pakistan. Det finns skillnader bland alla

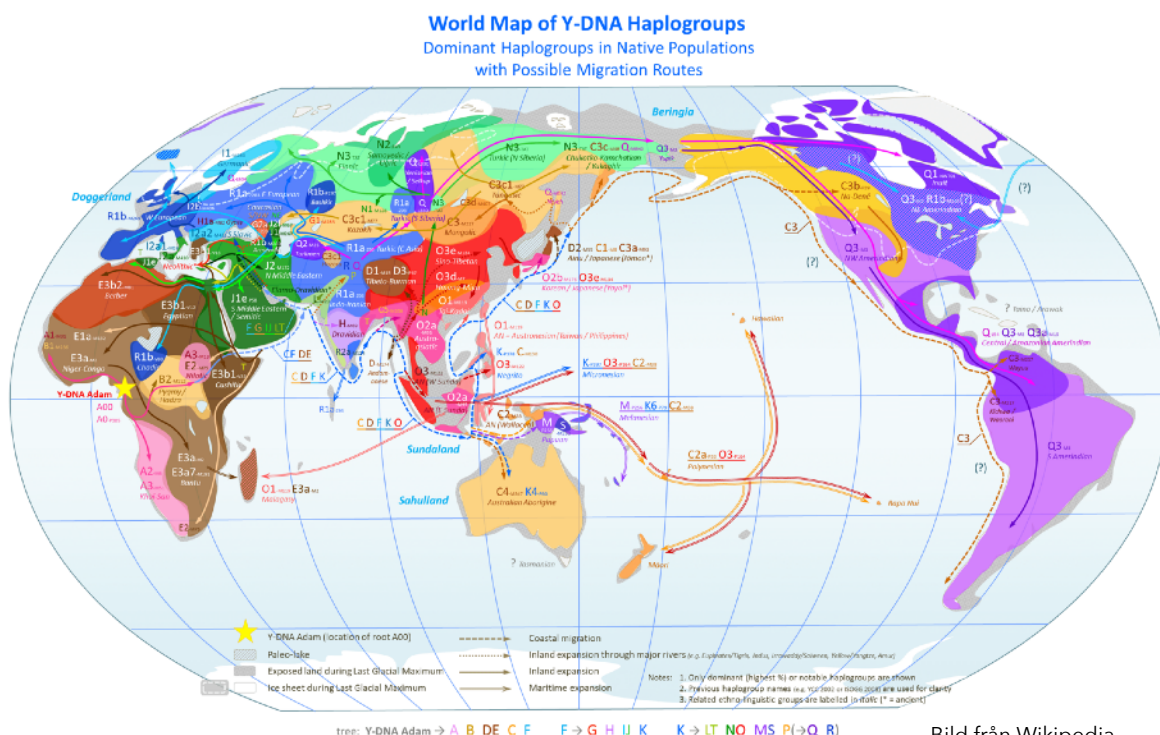

Bild från Wikipedia

romska grupper i Europa men DNA-kopplingarna visar på en stark släktskap, främst via de utom-europeiska segmenten på kromosomer från testade. Den viktigaste saken är att vi en gång för alla kan fastställa att resande är ett romanfolk och därmed en så kallad romsk grupp.

I stor sett så kan man se att personer ur olika romska grupper i hela Europa bär på segment som egentligen hör hemma i Syd-, Väst- och mindre Asien samt Mellanöstern i sitt autosomala DNA. Det är också mellan dessa segment på kromosomerna som man kan se det genetiska släktskapet. En del resande och finska romer har även släktskap via baltiska segment, vilket inte är konstigt då man rört sig mellan Finland, Sverige och Baltikum i flera hundra år. Dock är det minst lika vanligt om inte vanligare att det förekommer släktskap via sydasiatiska, västasiatiska segment mellan finska romer och resande.

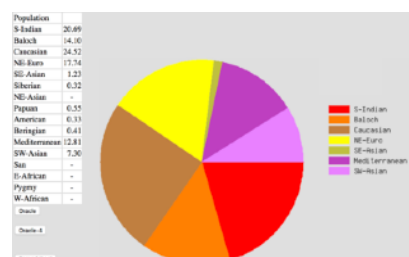
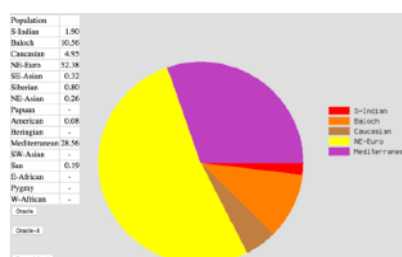
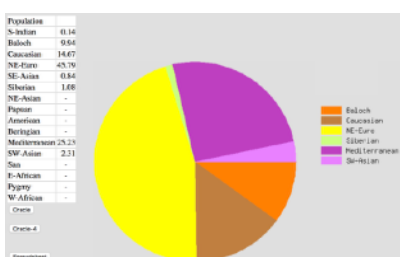
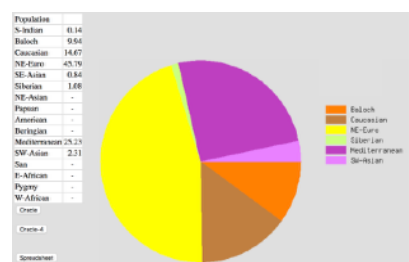
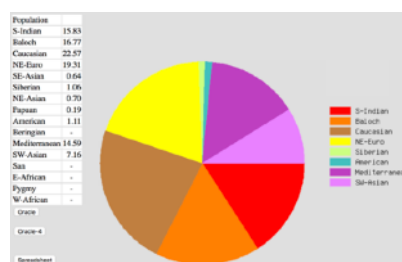
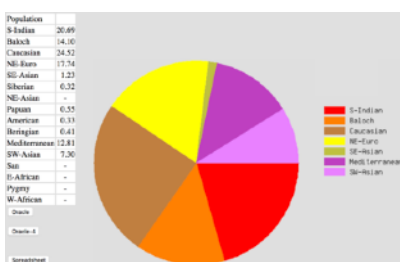
Vad det gäller haplogrupper som är typiska bland personer ur olika romska grupper så är det främst en framträtt vid DNA-tester av resande. Författaren Karin Bojs skrev om den tillsammans med Peter Sjölund i sin senaste bok - "Svenskarna och deras fäder - de senaste 11000 åren". Där tog Bojs och Sjölund hjälp av släktforskaren Sebastian Casinge. Sebastians farfar var bror till dragspelaren Calle Jularbo och bär på samma Y-DNA som Jularbo, nämligen J-M67. Denna är i sin tur en undergrupp inom haplogruppen J2, som har ett stort spridningsområde från Pakistan till Mellanöstern och Medelhavet. Enligt Karin Bojs och Peter Sjölund är det en haplogrupp som anslutit sig på vägen från Indien till Europa. Det visar sig att minst två andra resandelinjer bär på precis denna haplo-

grupp som Y-DNA. Bland annat rakt nedstigande manliga ättlingar till Petter Christophersson Frantzwegen. Anders Olof Nilsson även känd som "Guldtattaren" bar också på samma Y-DNA. Det visar sig även att denna linje också delar släktskap med en centraleuropeisk man av romsk börd. Samme man dyker även upp som autosomal "släkting" till många av de testade personerna som kommer från olika resandesläkter. Dessutom har personer från en känd släktlinje bland brittiska romanichal nyligen dykt upp som träff på just den här linjen av J-2. Samma haplogrupp är också den vanligaste bland testade spanska romanfolk eller gitanos enligt en studie som publicerades i European Journal of Human Genetics år 2015. Det finns också andra haplogrupper tillhörande Y-DNA:t som är framträdande hos romer, bland annat H-M52 med olika undergrupper. Ett motsvarande mtDNA, som alltså kommer från modernet, är M5a1b. Den är också den enda haplogruppen i artikeln som rör mtDNA. De andra är Y-DNA. Dessa två är indiska i grunden och har inte dykt upp i varken det raka fädernet eller raka modernet bland de relativt få testade resande än, men hos en finskromsk man har den syns till. Men då bara hos en av de som är testade och kända för mig.

Spiken är i kistan när det gäller ursprunget hos nordens romanfolk, både när det gäller DNA och släktforskning, men hur lång tid det kommer ta för akademiker utan resande-påbrå att förstå detta, det får framtiden utvisa.

Arvid Bergman

Jämförelse av sex män från olika romska grupper på Gedmatch:

Vad är romanispråket?

Julen som högtid i romanin

I min artikelserie försöker jag att belysa likheter och skillnader mellan olika romani-varieteter. En stor del ord och begrepp har lånats in från olika europeiska språk och nya traditioner har anammats. Julen är en sådan. Först och främst så är julen en kristen högtid. Likaså har julen som högtid firats på en mängd olika sätt och på olika dagar beroende på i vilket land eller region man levde. En central del i julfirandet är maten som hör julen till. Julen i sig har olika benämningar på olika romani-varieteter, men kan också ha olika begrepp inom en och samma varietet eller dialekt. I vår svenska romani finns sådana skillnader.

I de södra delarna av landet säger man 'vinatta' eller 'vinashta' för jul. Det kommer direkt från tyskans Weihnacht. Jag själv säger 'vinatta' medan en del av mina släktingar säger 'vinashta'. Längre norrut i landet har jag hört att man säger 'bollesko kurko' eller 'bollesko dives'. Även 'bollepasko kurko' har jag stött på. 'Bolla' betyder doppa på romani, så begreppet verkar vara en ren översättning av doppare-dagen. Dopparedagen är i sin tur ett begrepp som jag förstått kopplas till den medeltida svenska traditionen att man åt dopp-i-grytan på julafton. Sedan förekommer även begreppet 'baro kurko' som betyder stor helg, vilket ju är fullständigt logiskt - då julen ju är vår absolut största helg. Om jag tittar på finsk romani så finns det upptecknat att de säger 'juula' för julen, som ju förstås är ren svenska. Bland sinti finns 'vajnachta' upptecknat, som ju är ren tyska och samma ord som jag själv lärt mig hemifrån. I brittisk romani finns 'baro dives' upptecknat. Alltså den stora dagen. Tanken bakom benämningen passar mycket bra överens med den man använder i norra Sverige. I övrigt finns former som egentligen kopplar julen till korset. Julen är ju som vi alla vet en kristen högtid. Bland andra romani-varieteter än vår egen finns begrepp som betyder jul och som bygger på ordet för kors. I centraleuropeiska varieteter som lovari- och slovakisk romani finns begreppen 'kretchuno' och 'karatchoni' som båda är adjektiv av ordet kors. Själv säger jag 'kressto' för kors, en annan form jag hört är 'kerrestos'.

Nya traditioner kommer och gamla försvinner, sådan är utvecklingen. Hur man i olika familjer och släkter firar jul varierar givetvis. Inte minst beror det kanske på var i landet man historiskt sett bott. En vida spridd uppfattning som många resande har är att julen ska firas utan katchali (sprit). Förmodligen går rötterna till detta tillbaka till gamla tider, då husen var små och trånga. Med superi följer ofta negativa händelser. Sânt vill man nog helst slippa. Förr var granen nog inte så vanlig, men idag har förmodligen varje ker (hem) je vinatte-rukk (en julgran). Granar försågs kanske med mommalijer (sterinljus). Fram till mitten på 1800-talet var stearinljus dock en lyxvara. Sikkrepaskrijar (lampor) med mommali-pani (fotogen) uppfanns under 1800-talets första hälft och då kunde kereste'na duddas pre (hemmen lysas upp). Matutbudet förr är inte att jämföra

med dagens överflöd. Landets befolkning livnärde sig på det som odlades. Matens karaktär berodde på hur man kunde förvara maten och hur man kunde tillaga och smaksätta den - oavsett om man var resande eller inte. I svensk romani finner vi ord och begrepp som ger en indikation om vilken mat man historiskt sett åt.

På vintern var tillgången på färsk 'matcho' (fisk) dålig. Fastan hörde julen till och då skulle man äta fisk. Då blev 'schukko-matcho' (lutfisk), rakt översatt - torkad fisk, har jag också hört kallas 'vinatte-matcho' (julfisk), var ett bra komplement. I Skåne är 'gornno' (ål) vanlig på julbordet. Ordet kommer från något slaviskt språk. På ryska heter ål 'ugor'. Både 'töjjad-' (rökt) och 'pussad-gornno' (halmrökt ål). 'Lollo-matcho' (lax), rakt översatt rödfisk efter köttets röda färg, finns både som 'lonndo-matcho' (salt fisk), och som 'töjjad-matcho' (rökt fisk). 'Sellvani' (sill) lades in på olika sätt i 'schukklopa' (ättika) tillsammans med andra kryddor, som t.ex. 'lonn' (salt), 'purjum' (lök), gullepa (socker) eller 'kreng' (pepparrot). På tyska heter pepparrot kren, khren på ryska och ren på serbiska.

'Mass' (kött) fanns främst i 'töjjade' (rökta) och lonnde (saltade) former. Exempelvis 'töjjad gojj' (rökt korv), 'töjjad ballvass' (rökt fläsk) eller 'töjjad jambuna' (rökt skinka). Givetvis finns också 'broller'/'pabbar' (potatis) med. Även olika sorters 'tchakk' (kål) fanns. 'Gullo tchakk' (brunkål) 'pekkas mé gullepa' (lagades med socker) och blev därför 'gullo' (söt), därav namnet. Andra former av kål var 'langsto-tchakk' (långkål), som är 'sennalo-tchakk' (grönkål) som 'tcherrvat dri smeltina'/'smintana' (kokats i grädd). Rätterna finner man på julbordet i Skåne och Halland. 'Lollo-tchakk' (rödkål) var en annan sorts tillagad kål. 'Tchukklo-tchakk' (surkål) var förekom tidigare, men har idag försvunnit. Vi får ej glömma 'bukko-gojj' (leverkorv), 'mass-marrklijer' (köttbullar), 'sinfato-matcho' (senapssill) och 'vinatte-jambuna' (julsinka). När man 'pekkade maro to vinatta' (bakade bröd till jul) kunde man blanda i 'je bitta molikka' (lite svagdricka). Då kallas brödet 'molikke-mar' (vörtbröd). 'Kill'/'schill' (smör) och 'kirall' (ost) fanns också 'pre tafflan' (på bordet). Till sist åts 'brijan' (gröt). Som barn minns jag att man ställde 'je tcharo brijan vriann budan' (ett fat gröt utanför dörren) med 'je schillakke jakk' (ett smör-öga). Det var en klick smör som lades i mitten på den varma gröten. Gröten skulle 'vinatte-muschen ka pre' (tomten äta upp). Dryckesutbudet var inte att jämföra med idag. Vanligt var 'te pi molikka' (att dricka svagdricka). Vuxna kunde 'pi pibing' (dricka öl) eller 'luvina' (pilsner) och rentav 'je pij da'to' (en snaps därtill).

Ninna kavva volltrar mander te vunschra Domenn sassaren je horrrta latcho vinatta. (Med detta vill jag önska Er alla en riktigt god jul.)

Jon Pettersson

Lyckade och misslyckade dragspelsaffärer

Jularbo som dragspelsfabrikör

Dragspelaren Carl Jularbo (1893-1966) var på sin tid en av landets populäraste artister. Han var i stort sett självlärd på sitt instrument och dragspelet blev på många vis hans liv, från det han var fem år gammal till hans död. Hans far Alfred Karlsson, som var gårdafarihandlare, förtegnare och hästhandlare, spelade dragspel och anordnade "skrammeldanser" för traktens ungdomar i köket i det lilla torpet i Östanbyn i södra Dalarna. Efter dansen "skramlade" man till spelmannens lön, därav namnet. På den tiden, runt sekelskiftet 1900, var spelen enkla s.k. durspel. Calle, som då fortfarande bara hette Karlsson, följde som barn med sina föräldrar på deras handelsfärder i bygderna, ibland till fots med dragkärra, ibland med häst. Nära femtio år senare skrev han i sina memoarer: "Fars distrikt omfattade delar av Uppland, Västmanland och Dalarna och jag tror nästan att jag än i dag kommer ihåg namnen på de socknar vi brukade besöka. Låt mig se nu! Jo, nu minns jag hela raden: Karbenning, Möklinta, Västerfärnebo, Fläckebo, Kila, Haraker, Simtuna och Västervåla." Calles talang omsattes genast i pengar: "Försäljningarna stego i avsevärd grad allt under det mina smeksamma toner uppfyllde köket, där kommersen som regel ägde rum." I memoarerna nämner Jularbo sin stora barndomsidol på dragspel, "Rask-Gustav", som även han bodde i Grytnäs och var av resandesläkten Pettersson Rask. Grytnäs och Folkärna socknar var på denna tid kända för de många resandesläkter som slagit sig ner där.

Det kände Bertil Lundman vid Rasbiologiska institutet i Uppsala till. Han syftade på detta faktum när han om det närbelägna Krylbo skrev: "Tattare ha vi på ett par ställen, framför allt ej långt från Krylbo, dock i regel knappt så mycket att det stör. Med den bofasta befolkningen ha de dessbättre endast föga blandat sig. En del av de härboende tattarna äro som bekant musikaliska och spela ofta på

dansbanorna." ("Dalarnas folk: Typer och härstamning" 1948.)

Privat foto tillhörande fam. Jularbo

Runt 1950 stod dragspelet liksom Jularbo på höjden av sin popularitet och i vart och vartannat hem fanns ett spel stående. Det fanns självklart pengar att tjäna på detta för den som var om sig och kring sig. Jularbo var vid den här tiden knuten till Hagström-fabriken i Älvdalen och något av dess affischnamn. För att höja kvaliteten på sina instrument hade Hagström kallat in ett par italienska byggare, däribland en Orlando Gratti.

I början av 1950-talet hade Gratti lämnat Hagström och börjat bygga egna spel i Vällingby i Stockholm. Detta kom till Jularbos kännedom som gick in med pengar i verksamheten i avsikt att skapa ett eget märke. Gratti's hantverksskicklighet och Jularbos popularitet borde borge för en säker succé. Ett första provspel byggdes 1954 av det nya märket "Gratti Jularbo Special", med den svenska flaggan målad i bälgen, och annonser dök upp i dragspelsstidningarna. Den slogan som användes var: "Ett mästarspel byggt av italienska mästarkhänder" - Calle hade rykte som dragspelsmästare, han hävdade själv att han som ung ställt upp i 158 tävlingar och vunnit

dem alla. Någonstans i den här vevan blev Calle påmind om vem det var som försett honom med dragspel genom åren. Eventuellt fanns det även ett kontrakt mellan Jularbo och Hagströmfabriken; hur som: Hagström var inte glada. Gratti-Jularbo dragspelsfabrik gick i graven, den samlade produktion blev ett (1) demonstrations-exemplar som Calle behöll.

Privat foto: Dragspelet Gratti Jularbo

Någon gång inte långt efter detta var min farfar, Jularbos yngste bror Sigge, hemma hos Calle i Nacka tillsammans med andra släktingar. Någon gång under kvällen sa Calle till honom: "Ta med dig ett spel när du går". När det väl blev dags tog Sigge ett gammalt och oansenligt dragspel, men Calle stoppade honom: "Nej fan, inte det. Det är mitt första dragspel." Calle sa: "Ta det här i stället" och räckte det nya Gratti Jularbo-spelet till Sigge.

Spelet var sedan med på många fester och tillställningar innan de så småningom hamnade hemma hos mig.

Privat foto: Sigge Carlsson med brorson

Dragspelslegendaren Nils Fläcke, vars farföräldrar i Fläckebo brukade låta Calles föräldrar Alfred och Selma sova över på deras handelsfärder, har hjälpt mig att återställa spelet i spelbart skick och har berättat om dess tillkomsthistoria.

Sebastian Casinge

Privat foto: Calle Jularbo med sonen Ebbe

Om året som gått

Året har varit oerhört spännande och vi har fått en mängd positiva reaktioner från många människor. Det ser vi som ett kvitto på att vårt engagemang uppskattas. Som ordförande har jag företrätt oss vid många olika möten, samråd och andra sammanhang under året. Främst sådana som berör oss då vi är en del av minoriteten romer. Tillsammans med de eldsjälarna som vårt sällskap vilar på har vi gynnsamma förutsättningar i vårt arbete, som vi baserar på kunskap och realism. Vi kan inte nog uttrycka hur glada vi är för detta. Så, vad har då hänt under året?

I början av året arbetade vi främst med att färdigställa LAVA-LILL, som publicerades den 8:e april. Redan under den första veckan kunde vi mäta hela 728 st nedladdningar. Vilket är fantastiskt. Under det första halvåret har vi också fått igång några ytterligare projekt. I språkprojektet LAVENGRO tar vi sikte på att uppdatera två äldre ordlistor på svensk romani och fylla i en del uppenbara luckor. Jämte detta driver vi ett kulturprojekt i samarbete med Dunkers kulturhus i Helsingborg. Då verkar vi för att synliggöra vår kultur och vår musik. Vi bedriver även ett forskningsprojekt där vi ska synliggöra källor som vittnar om resandes i det historiska Halland. Då räknat från den danska tiden och framåt. Nu i december kom vi igång med ytterligare ett forskningsprojekt i samarbete med Niklas Bernsand, forskare vid Lunds Universitet, och med Helsingborgs stadsmuseum. Vi dokumenterar stadsdelen Valhalla i Helsingborg, som under 1900-talet hade många resande boende där. Våra projekt involverar många olika personer som i olika avseenden är knutna till sällskapet. Som ordförande ansvarar jag för att allt ska fungera.

Våra projekt har givetvis tagit en hel tid i anspråk, men det har ändå hänt en del andra saker. Exempelvis besökte Europarådets rådgivande kommitté Sverige i april. Det var femte gången de följer upp hur staten efterlever sina åtaganden enligt Europarådets ramkonvention. Ramkonventionen är tillsammans med språkstadgan själva kärnan i minoritetsstatusen. Vi träffade utredarna och lämnade en hel del synpunkter. Mötet hölls på engelska och utredarna förundrades över att jag både talade om *romanies* och *roma*. Jag berättade att begreppet rom betyder make/resandeman på svensk romani, liksom i Väst Europa generellt. Av samma anledning vägrar sintierna på

kontinenten konsekvent att kalla sig *roma*. *Romanies* är därför det engelska begrepp vi kan använda.

Utredarnas intresse väcktes och de frågade om vi kunde sammanfatta en redogörelse över svensk-romsk historia och olika romska gruppers historiska koppling till Sverige. Vi skrev en koncis redogörelse på 10-sidor åt dem, vilket de var mycket tacksamma för.

Beskrivningen av vår historia har varit ett centralt och återkommande ämne under året. Vi har lagt mycket resurser på just detta område under året. Vår uppfattning är att den svensk-romska historieber beskrivningen tar sin början år 1512. Sedan nämns någon "hängningslag" och därefter hoppar man runt 300 år framåt i tiden och till de fiktiva berättelserna om Katitzi. Däremellan är det tomt. För att fylla detta tomrum har vi hållit flera workshops och föreläsningar. Vi strävar efter att kunna presentera en mer rättvis bild av den oerhört mångfacetterade svensk-romska historien. Detta har visat sig vara mycket uppskattat.

I år har det gått 17 år sedan minoritetserkännandet och 5 år sedan regeringen lanserade integrationsstrategin *romsk inkludering*. Minoriteten romer har kommit i fokus på flera sätt. En följd av detta är att flera kompetenshöjande satsningar för kommun-, landstings- och myndighetspersonal har genomförts under året. Jag har verkat som föreläsare och utbildare i många sådana sammanhang. En sak som slagit mig är att ett överväldigande antal av alla de människor jag möter, såväl tjänstemän som privatpersoner, har visat sig vara högst undrande över vem minoriteten romer egentligen är. Vad man vanligtvis säger sig ha svårt att förstå är hur "vi" fortfarande både bryter när "vi" talar svenska och har "osvenska" namn när "vi" levt i landet i 500 år. Man har svårt att få ekvationen att gå ihop. Jag kan inte klandra någon. Det är snurrt. Därför lägger jag stor vikt vid att redogöra för det faktum att olika romska grupper har sina historiska band knutna till olika länder. Personerna jag har talat med kommer nästan uteslutande i kontakt med romer som också är invandrare. Då man saknar vetskap om den romska mångfalden leder det till att romer blir uppfattade som en homogen folkgrupp. I själva verket blir de romer man då har i åtanke malplacerade i den svensk-romska historiska kontexten. Mina förklaringar har hittills mötts med uppskattning.

Trots att vi sedan 17 år tillbaka ingår i minoriteten romer, tillsammans med ett stort antal olika romska grupper, har ingen av alla de människor jag mött hittills sagt att de uppfattar "tattare" och "zigenare" som synonyma. De uppfattas helt enkelt som två olika grupper, eller snarare folk. Före minoritetserkännandet såg inte heller staten oss som ett. Men det har förändrats över en natt. Under 1900-talet var vi föremål för olika politik. Idag fortsätter man i samma spår, fast med en moderniserad retorik. Man talar i termerna - romer och resande. Här skiljs resande från alla övriga romska grupper, vilket retoriken speglar. Både statsråd och tjänstemän använder retoriken. En del resande anser att vi borde vara två olika minoritetsgrupper. Så som i bland annat Tyskland (Sinti und Roma) och Norge (Romanifolket/Tatere och Romfolk).

Diskussionen är ständigt återkommande under de senaste 17 åren. När vi i fjol skrev vårt remissvar till kommissionen mot antiziganisms slutbetänkande (SOU 2016:44) kom vi att diskutera igenom frågan på djupet. I oktober i år skrev vi ytterligare remissvar till utredningen om en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60). Nu kom frågor upp om sådan vi inte tagit ställning till tidigare. Bland annat frågan om det svenska kulturarvet. Till slut kom vi fram till vårt ställningstagande hur vi tolkar den svenska nationella minoritetsstatusens innebörd. Vem bör ingå i minoriteten och på vilket sätt och av vilken anledning? Vårt ställningstagande grundar sig i utgått från en mängd olika perspektiv. Bland annat historia och historiska dokument, släktforskning, språkvetenskap, DNA-studier, filosofi, antropologi, etnologi, juridik och mycket mer. I detta har vi alla våra kunniga deltagare att tacka. Vi strävar inte efter att exkludera någon, men menar att grupper måste placeras i sin rätta kontext.

Vårt ställningstagande är att vi menar att resande, resanderomer eller resandefolket (hur man nu föredrar att benämna sig), är den grupp inom minoriteten romer som har den definitivt längst sammanhängande och dokumenterade närvaron i landet. Vi är den grupp inom minoriteten romer som är de "egentliga svenska romerna", vilket styrks genom vår flerhundraåriga dokumenterade närvaro i Sverige. Begreppet rom är för oss ett juridiskt begrepp, som myntats av staten inför minoritetserkännandet. Begreppet rom betyder make/resandeman på svensk romani. Vi menar att begreppet i sig kan tolkas som kvinnofientligt och

exkluderande för våra kvinnor. Häri grundar sig delvis resandes motstånd till begreppet rom. Resandes är bärare av den långa svensk-romska historien och utgör del av det långa svenska kulturarvet.

Vi upplever att staten idag strävar efter att behandla minoriteten romers frågor som om vi vore en homogen grupp, vilket vi menar är orimligt. Varje romsk grupps unika kulturella och språkliga särart ska få möjlighet att främjas, inte osynliggöras. Vi motsätter oss den etnofaschism som direkt och indirekt tolkar olika romska grupper och dess former av kultur, musik och romani-språk som "mer eller mindre genuint romska" i förhållande till varandra. Vi värnar om var och ens unika särart och rätten att bevara den. Varken mer eller mindre.

Den 7:e december var vi inbjudna till ett mycket väl anordnat dialogmöte hos Utbildningsradion i Stockholm. Vi fick träffa UR's högsta ledning och framföra synpunkter om vilken slags program om eller med minoriteten romer vi anser UR ska producera. Vi pekade på att vi anser att man bör lyfta olika romska gruppers olika historia, med koppling till deras olika former av romsk kultur och språk. Vi påtalade också att vi anser att information som återges i UR's program måste bygga på källkritiskt granskade och vidimerade fakta. Vi har tidigare upplevt att produktionerna haft vissa brister.

UR visade också upp ett kort avsnitt från serien "Romernas 1900-tal". Producenten talade om romer och resande och jag frågade varför man urskiljer resande från romer när programmet heter "Romernas 1900-tal". Det är inte svårt att föreställa sig att folk undrar hur resande kommer in i sammanhanget. Det blev diskussioner runt min fråga. Personer som deltagit i produktionen som så kallade "romska sakkunniga" uppskattad inte vår fråga. Jag hänvisade till det faktum att stora delar av programserien faktiskt handlar om en tid då det egentligen endast fanns två romska grupper i Sverige och att de då delades med de samtida med begreppen "tattare" och "zigenare". Idag känner vi väl till att båda grupperna var minutiöst kartlagda av staten under 1900-talets första hälft. Statens kartläggningar är idag offentliga och därför vet vi att staten ansåg att det fanns ca 8 000 "tattare" i Sverige på 40-talet. Registret innehåller totalt 7668 "tattare" fördelade på 1947 hushåll i hela landet och

när vi själva gått igenom registren har vi noterat att åtminstone 2-3000 för oss kända resande ej tagits med i registret. I och med dagens omfattande genealogiska forskning vet vi med säkerhet att antalet resande på 40-talet åtminstone uppgick till åtminstone 10 000 personer, om inte ännu fler. Den 31:e maj 1943 genomförde polisen en landsomfattande razzia i alla landets "zigenarläger". Man sammanräknade då alla landets kalderasha-romer, som då benämndes "zigenare", till 453 personer. Även de var minutiöst kartlagda sedan 20-talet, vilket finns väl dokumenterat i en egen bilaga i SOU 1923:2.

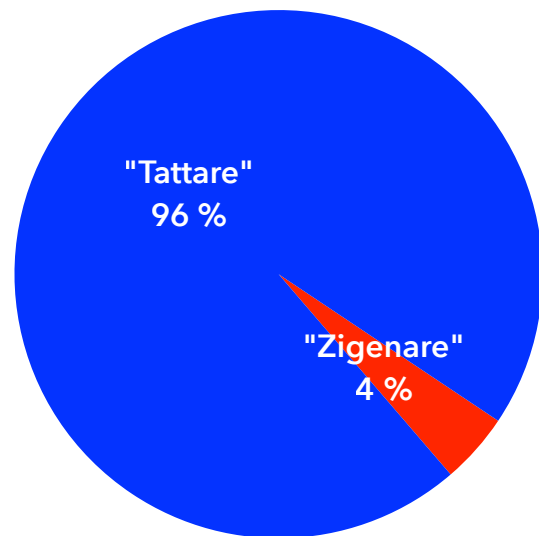
Sedan 17 år ingår vi i samma minoritetsgrupp. Det förefaller som att en del strävar efter att osynliggöra historiska och nutida skillnader. Det menar vi bestämt inte gagnar någon.

I oktober deltog vi vid en utbildning i föreningsteknik för romska organisationer i Stockholm. Länsstyrelsen i Stockholms Län och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor anordnade satsningen. Man ville då upprätta en deltagarlista. Jag uppmärksammade organisatörerna att listan i praktiken kunde anses vara ett "romskt register" och påtalade hur problematiskt vi inom sällskapet anser denna fråga är. Efter diskussioner meddelade man från myndigheterna att man inte behövde vara med på listan om man inte ville, vilket var bra. Däremot underströk de att det finns reglerverk som myndigheter måste följa.

En sådan regel är myndigheter måste registrera namnet på den person som blivit bjuden på lunch av en myndighet. Oavsett vilken slags sammankomst det må vara och oavsett vilken etnicitet man bär. Detta kom som en överraskning måste jag säga. Då lunch regelmässigt ingår i samband med många olika möten jag deltagit vid har jag också fått mitt namn registrerat per automatik, varje gång. Det var en överraskning!

Till sist har vi utredningen om ett romskt centra, som vi skrivit om separat på sid 3. Sista veckan i november deltog jag i ett möte med utredarna vid Finansdepartementet i Stockholm. Vi var totalt 10 medlemmar från regeringskansliets tillförordnade romska referensgrupp som deltog. Mötet gick ut på att vi skulle komma med synpunkter och förslag rörande det

Fördelningen mellan "tattare" och "zigenare" 1942

romska centrets innehåll. Då utifrån en problem- och målbild. En deltagare påtalade att man inte bör blanda samman kultur och språkfrågor med frågor som hör till integration och social problematik. Detta har dock inte noterats i minnesanteckningarna, än.

Måndagen den 18:e december följde jag via Radio Romano ett så kallat stormöte som anordnades i Malmö av utredarna. Enligt filmen verkade ungefär ett 30-tal personer delta. Det är i sig oroande, då man talar om att Malmö har ca 10 000 romer. En intressant fråga som en av Radio Romano ställde för en lyssnares räkning; - "Varför har regeringen tagit ifrån de romska minoriteten makten att bestämma själva om man överhuvudtaget vill ha ett nationellt center? Tycker regeringen att det är romsk egenmakt?" Inget svar följde på frågan.

Den exceptionellt koncisa och klara frågan är varför regeringen förvägrar minoriteten romer den i folkrätten centrala rättigheten till egenmakt? Numera säger man rakt ut - det ska vara en romsk myndighet, inte ett center. Varför har regeringen gjort sig till beslutsfattare i frågan? Det är en fråga som vi förmodligen aldrig får ett rakt svar på.

Vid pennan

Jon Pettersson

Myter om romer i forskningen

Forskare i senmodern tid har ofta som utgångspunkt när de bedriver sin forskning att vända upp och ner på gamla myter om romer som tidigare forskare inom deras eget fält orsakat. Den goda intentionen till trots så är det dock inte ovanligt att även den forskare som vill göra upp med gamla myter ger upphov till en mängd nya. Jag kommer i denna korta text ge exempel på en väldigt vanligt förekommande sådan myt, som med enkelhet kan motbevisas med offentligt tillgängliga källor. Det gäller myten som numera ständigt cirkulerar om att romer inte skulle ha varit bofasta i Sverige innan 1960-talet.

Jag har genom mitt eget akademiska arbete stött på flertal myter som denna som oemotsagda cirkulerar och även letar sig in i beslutsunderlag som hamnar på Regeringskansliet. Jag har själv tjänstgjort på Regeringskansliet som handläggare på Utrikesdepartementet. Jag därefter tagit en masterexamen i interdisciplinär research vid Bologna universitet och som uppsatsämne valde jag ett ämne som är personligt för mig. Jag gjorde en jämförande studie där jag undersökte statens förföljelse av romer i Sverige och Rumänien från 1500-tal till nutid. Jag har efter examen arbetat som företagsanalytiker vid en privat handelskammare på Malta och har nu startat min egen verksamhet på konsultbasis.

Myten om att romer inte var bofasta före 1960 upprepas av otaliga svenska forskare. Norma Montesino skriver till exempel att: "En lag från 1772 förordar att zigenare skulle bli inkluderade i den bofasta arbetande befolkningen (Etzler 1944). Emellertid, så finns det inga dokument som visar att lokala myndigheter verkligen lät zigenare ta upp permanent residens."

Resten av den text som avhandlas handlar om de romer som kom till Sverige från sent 1800-tal och fram till 1914. Detta är ett typiskt exempel på den sammanblandning som ofta görs och som får det att låta som att romer i Sverige haft en historisk utveckling som löper som en röd tråd från 1512 till nutid, varav bosatthet uppnåddes först på 1960-talet. Bara genom att gå igenom grundläggande källor såsom Allan Etzlers bok från 1944 så framgår det av en utredning från 1943 att när socialstyrelsen skulle kartlägga alla "zigenare" så var 23 utav 453 bofasta. Detta är givetvis ingen stor siffra, men den motbevisar att det skulle vara omöjligt att vara bofast för en "zigenare" år 1943. Frågan är hur Montesino kan hänvisa till de som omtalas som "zigenare" år 1772 å ena sidan, och sen utesluta desamma från sin redogörelse gällande 1900-talet.

Faktum är att åtskilliga källor som Etzler nämner talar om olika städer där romer fått slå sig ned i Sverige. Det gäller framförallt Hjo, Falkenberg, Gränna och Vimmerby i Sverige och Lovisa, Tavastehus, Åbo och Nådendal i Finland. Det är anmärkningsvärt att historien formuleras på ett sådant sätt av forskare att den del av den svenska befolkningen med romskt ursprung hamnar i skymundan. Forskning ska sträva efter att på ett så objektiv och tydligt sätt som möjligt avbilda historien snarare än att ägna sig åt att underblåsa mytbildningar.

Dennis Avorin

Referenser

Etzler, A. (1944). Zigenarna och deras avkomlingar i Sverige. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Montesino, N. (2001). "The 'Gypsy Question' and the Gypsy expert in Sweden". *Romani Studies* 5, Vol. 11, No. 1, 1-24.

Akustisk Kulturdag

Söndagen den 21:e januari

Kl 14.00 - 15.00

Dunkers kulturhus i Helsingborg

Fritt inträde

Frantzwagner sällskapets musikensemble
spelar traditionella resande-visor

Repertoar: Burobengen -Höstvindens visa (arr.) - Grimborgsvisan - Semno palla mander (arr.) -
Drömmen om Elin - Sjönevad marknad - Vadstena bro (arr.) - Romano tchavo kammar romani tchej

I samarbete med:

DUNKERSKULTURHUS

KULTURRÅDET

Frantzwagner Sällskapet

Om oss

Vi stiftades 2013 i Helsingborg av ättlingar till Peter Frantzwagner/Frenswegener, som invandrade till Sverige via Danmark och Skåne under slutet på 1600-talet. Många av dagens resande, eller romanifolk, är på något sätt ättling till Frantzwagner och hans närmsta familj.

Vi verkar för att vi resande, såsom egen grupp inom den nationella minoriteten romer, ska ges möjlighet att åtnjuta våra språkliga och kulturella rättigheter. Rättigheter som vi har genom Europarådets ramkonvention om skydd för minoriteter, den Europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk samt den nationella minoritetslagstiftningen.

Vi verkar för att bevara och revitalisera det språkliga och kulturella arvet från våra förfäder.

Vi verkar för att bevara och sprida en nyanserad och rättvisande bild av vår historia.

Vi verkar för allas lika värde och mot diskriminering.

www.frantzwagner.org

Följ oss på Facebook! - [Facebook.com/frantzwagnerkettanepa](https://www.facebook.com/frantzwagnerkettanepa)

Vi är en öppen organisation och vi har två former av medlemskap. Som ordinarie medlem innehar man rösträtt och är samtidigt förpliktad att delta i organisationens verksamhet aktivt, i enlighet med våra stadgar. Ansökan om ordinarie medlemskap skickas till info@frantzwagner.org tillsammans med referenser samt en förklaring i på vilket sätt man kan verka inom organisationens verksamhet. Styrelsen behandlar ansökan och beslutar ensam om vem som antas såsom ordinarie medlem. För ordinarie medlem erfordras personuppgifter samt e-postadress. Uppgifterna behandlas enligt PUL. Medlemsavgift för ordinarie medlem är 100 kr per person och år. BG: 278-9972

Som stödmedlem saknar man förpliktelser att delta inom organisationens verksamhet, såväl som rösträtt. Ett stödmedlemskap kostar 100 kr per person, eller 200 kr per familj, och år. För stödmedlem behövs endast namn och e-postadress, för utskick per e-post. BG: 278-9972